Temat wykładu:

Pochodna funkcji.
Zastosowania pochodnej.
Badanie przebiegu zmienności

Kody kolorów:

żółty – nowe pojęcie
pomarańczowy – uwaga
kursywa – komentarz
**** – materiał nadobowiązkowy***

Zagadnienia

1. **Pochodna**
2. **Zastosowanie pochodnej do badania monotoniczności funkcji**
3. **Wykrywanie ekstremów lokalnych**
4. **Granica funkcji – reguła de L'Hospitala**
5. **Badanie przebiegu zmienności funkcji**

* Pochodna funkcji - idea

* Pochodna funkcji - idea

Niech

$$f : D \to R, \qquad x_0 \in D, \qquad y = f(x),$$

Rozpatrujemy:

ciąg argumentów $\quad x_n \to x_0$

ciąg wartości $\quad f(x_n)$

ciąg ilorazów różnicowych $\quad \dfrac{f(x_n) - f(x_0)}{x_n - x_0}$

granicę tego ciągu ...

* Pochodna funkcji – definicja

Niech $f: D \to R$, $x_0 \in D$, (x_n) **– taki ciąg, że** $x_n \in D$ **dla każdego** $n \in N^+$ **oraz** $\lim\limits_{n\to\infty} x_n = x_0$.

Jeżeli istnieje skończona granica ciągu ilorazów różnicowych $\lim\limits_{x_n \to x_0} \dfrac{f(x_n) - f(x_0)}{x_n - x_0}$

niezależna od wyboru ciągu (x_n), **to nazywamy ją pochodną funkcji** f **w punkcie** x_0 **i piszemy**

$$f'(x_0) = \lim_{x_n \to x_0} \frac{f(x_n) - f(x_0)}{x_n - x_0}$$

Uwaga 1

Z tej definicji oraz twierdzeń opisujących własności pochodnej wyprowadza się wzory na pochodne funkcji elementarnych podane dalej.

Uwaga 2

Pochodna funkcji jest również pewną funkcją. Niżej podano przykłady zapisu pochodnej.

wzór funkcji	**wzór pochodnej**
$f(x) = x^2 + 1$	$f'(x) = 2x$
$g(x) = e^x$	$g'(x) = e^x$
$h(x) = 5$	$h'(x) = 0$

Pochodna funkcji - terminologia

Obliczanie pochodnej funkcji *f* nazywa się różniczkowaniem funkcji *f*.

Wzory na pochodne funkcji

Funkcja stała: $f(x) = c$

Pochodna funkcji stałej: $f'(x) = 0$

Konwencja zapisu:

Pochodna funkcji stałej

$$(c)' = 0 \qquad (1)$$

Wzory na pochodne funkcji cd.

Pochodna funkcji potęgowej

$$\left(x^{\alpha}\right)' = \alpha \cdot x^{\alpha-1} \qquad (2)$$

α - stała, $\alpha \in R$

Pochodna funkcji wykładniczej

$$\left(a^{x}\right)' = a^{x} \cdot \ln a \qquad (3)$$

a – stała, $a > 0$

Pochodna funkcji logarytmicznej

$$\left(\log_a x\right)' = \frac{1}{x \cdot \ln a} \qquad (4)$$

a - stała, $a > 0$, $a \neq 1$

Reguły różniczkowania

$$\left[a \cdot f(x)\right]' = a \cdot f'(x)$$, a – stała, $a \in R$ (5)

$$\left[f(x) \pm g(x)\right]' = f'(x) \pm g'(x) \qquad (6)$$

$$\left[f(x) \cdot g(x)\right]' = f'(x) \cdot g(x) + f(x) \cdot g'(x) \qquad (7)$$

$$\left[\frac{f(x)}{g(x)}\right]' = \frac{f'(x) \cdot g(x) - f(x) \cdot g'(x)}{g^2(x)} \qquad (8)$$

$$\left\{g\left[f(x)\right]\right\}' = g'\left[f(x)\right] \cdot f'(x) \qquad (9)$$

Terminologia – uwaga

$$f: \ (a; b) \to R$$

Dziedzina $D_f = (a; b)$, zbiór wartości $Y_W \subset R$

Mówimy: funkcja *f* określona na przedziale (a ; b) o wartościach rzeczywistych

Jeżeli $f : (a; b) \to R$ i w każdym punkcie

$x \in (a; b)$ istnieje pochodna funkcji $f'(x)$, to

mówimy: funkcja *f* jest różniczkowalna (gładka) na przedziale (a ; b).

Badanie monotoniczności

Diagram 1

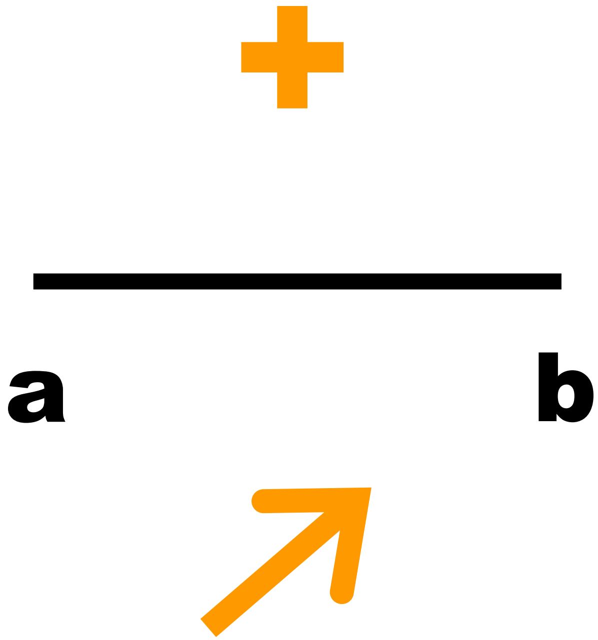

znak pochodnej f'

monotoniczność funkcji f

Diagram 2

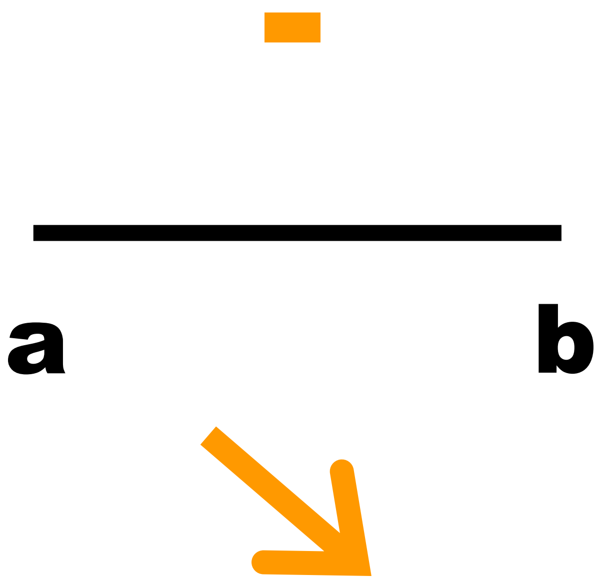

znak
pochodnej f'

monotoniczność
funkcji f

Diagram 3

0

a **b**

funkcja stała

znak pochodnej f'

monotoniczność funkcji f

Twierdzenie

Dana jest funkcja $f:(a;b)\to R$

różniczkowalna na przedziale $(a;b)$.

Jeśli

$$\forall x\in(a;b)\quad f'(x)>0,\quad \text{to}\quad f\uparrow\quad \text{na}\ (a;b)$$

Jeśli

$$\forall x\in(a;b)\quad f'(x)<0,\quad \text{to}\quad f\downarrow\quad \text{na}\ (a;b)$$

Jeśli

$$\forall x\in(a;b)\quad f'(x)=0,\quad \text{to}\quad f\quad \text{stala na}\ (a;b)$$

Przykład

<u>Zadanie</u>. Wyznacz dziedzinę i przedziały monotoniczności funkcji

$$f(x) = \frac{x}{e^x}$$

Przykład

Zadanie. **Wyznacz dziedzinę i przedziały monotoniczności funkcji**

$$f(x)=\frac{x}{e^{x}}$$

Odpowiedzi

$$D=R$$

$$f(x)\uparrow \quad \text{dla} \quad x\in(-\infty\,;1)$$

$$f(x)\downarrow \quad \text{dla} \quad x\in(1\,;+\infty)$$

Ekstrema lokalne

Ekstrema lokalne - idea

Ekstrema lokalne: minimum, maksimum

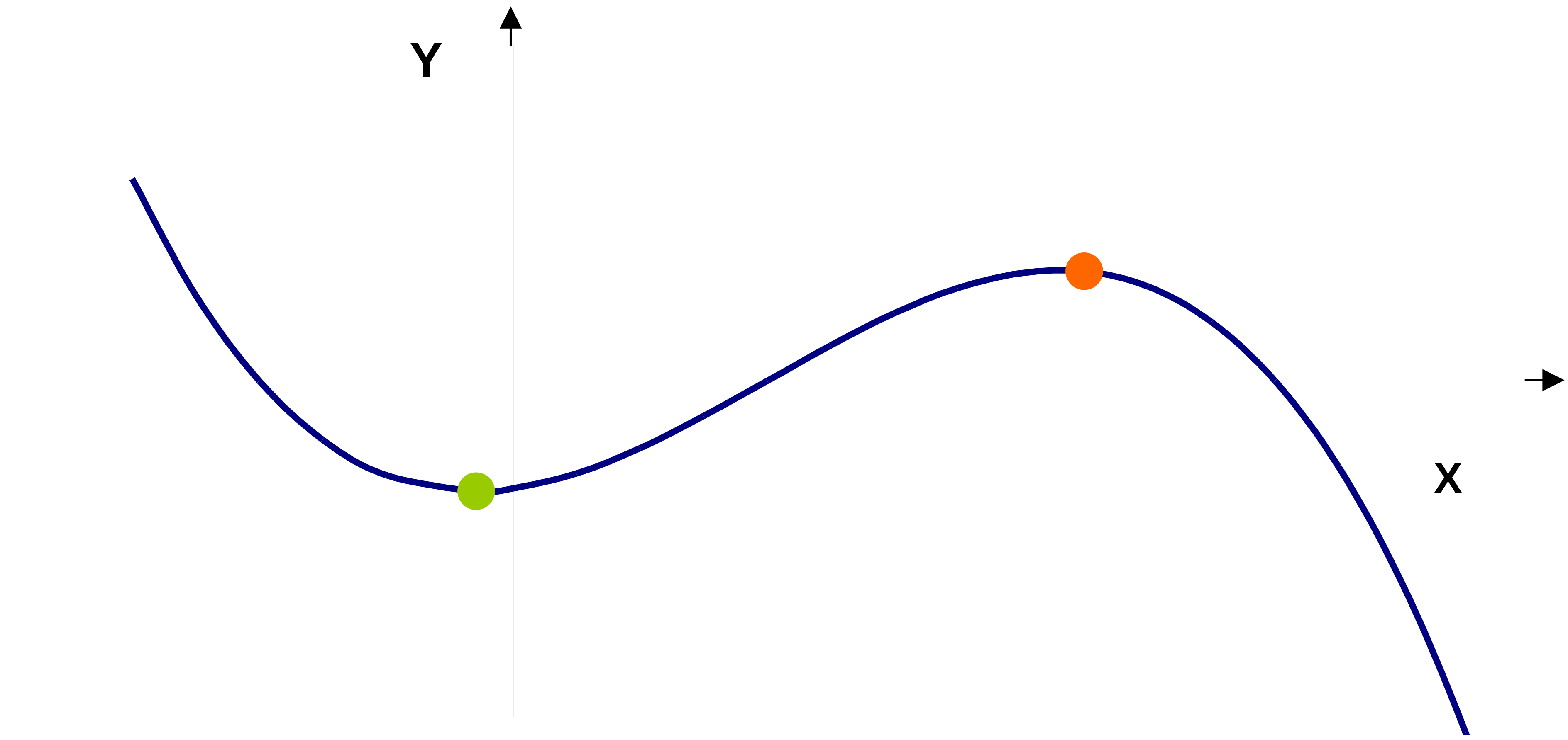

Minimum lokalne

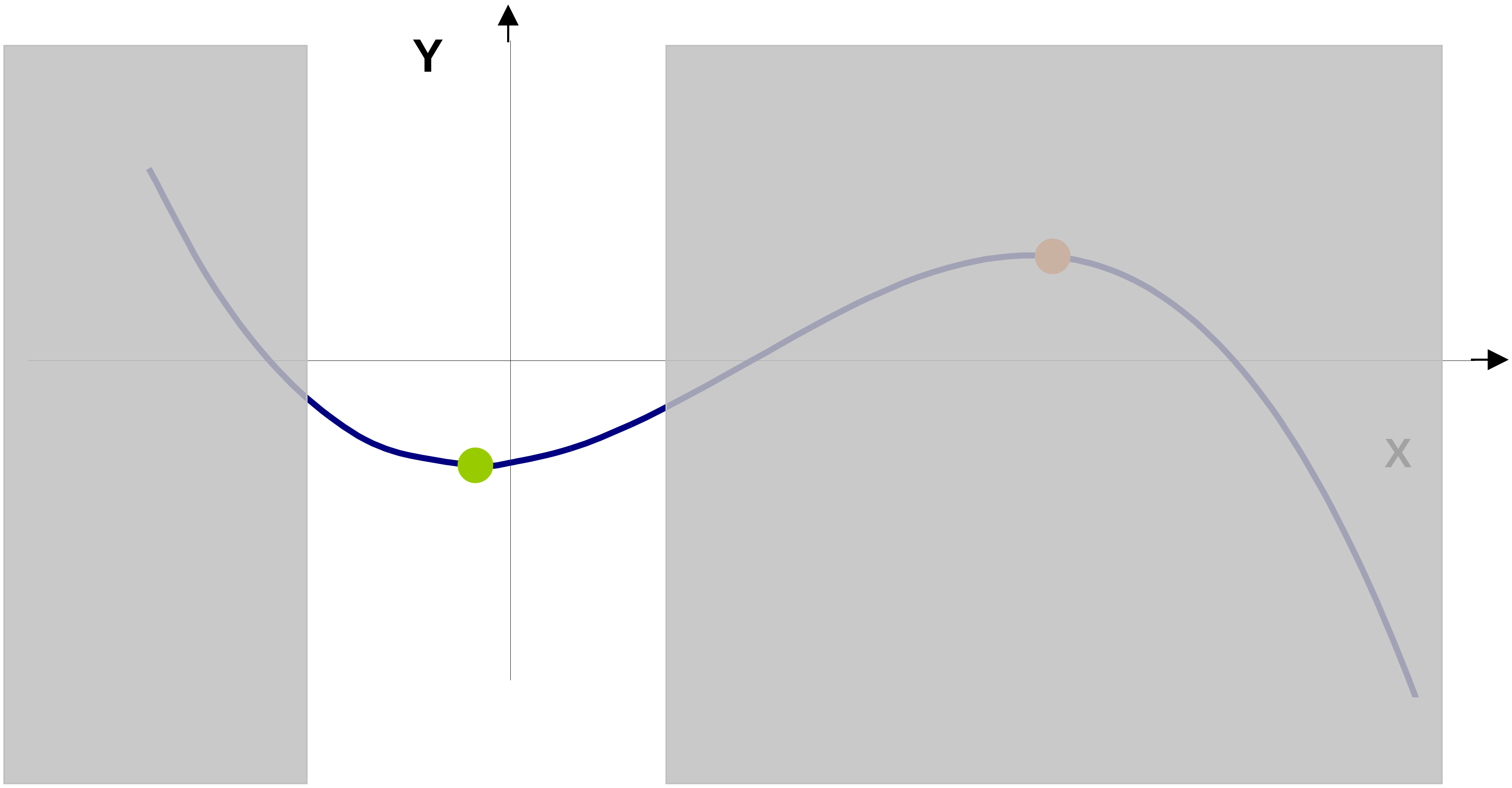

Minimum lokalne cd.

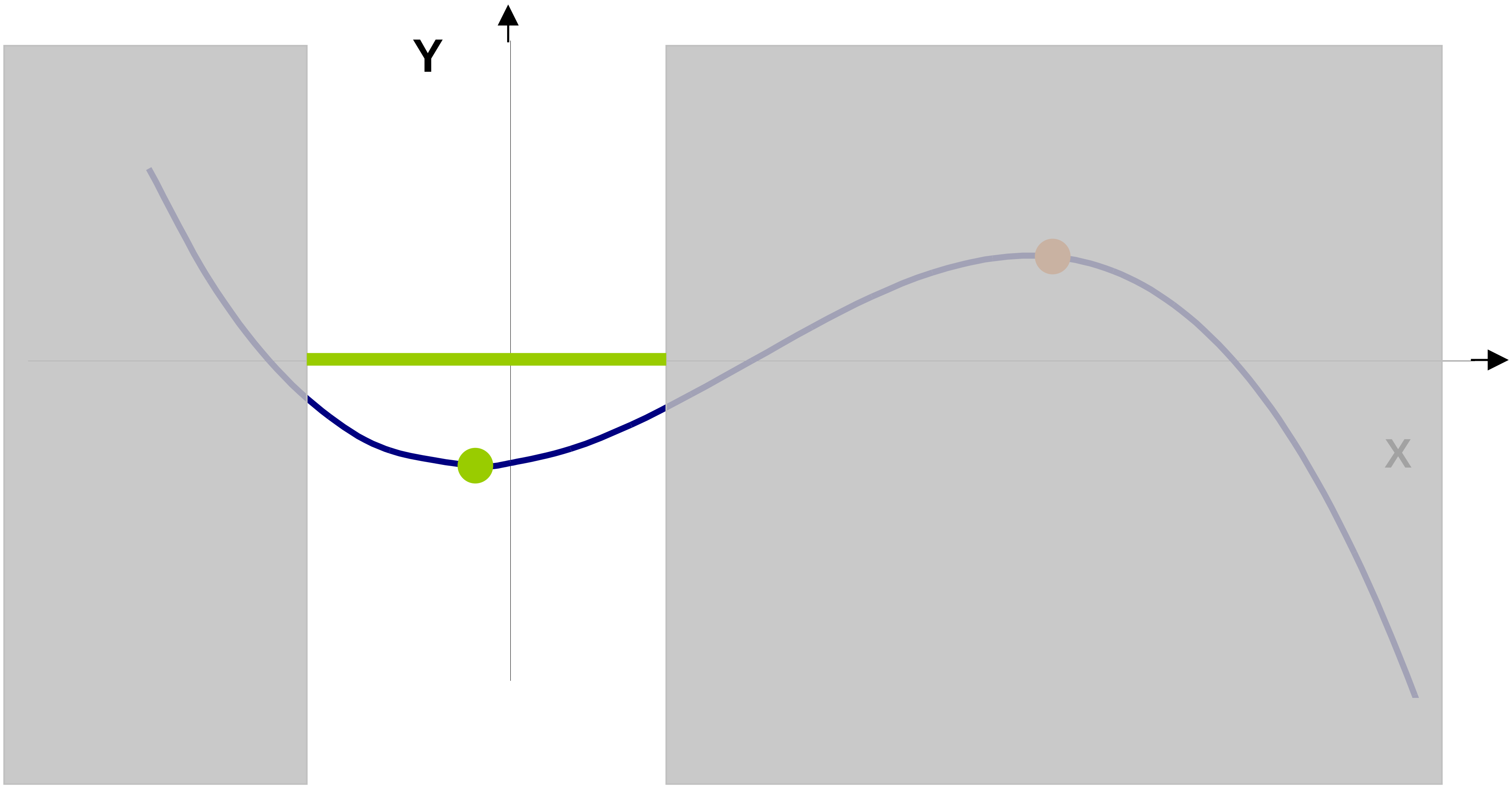

Minimum lokalne cd.

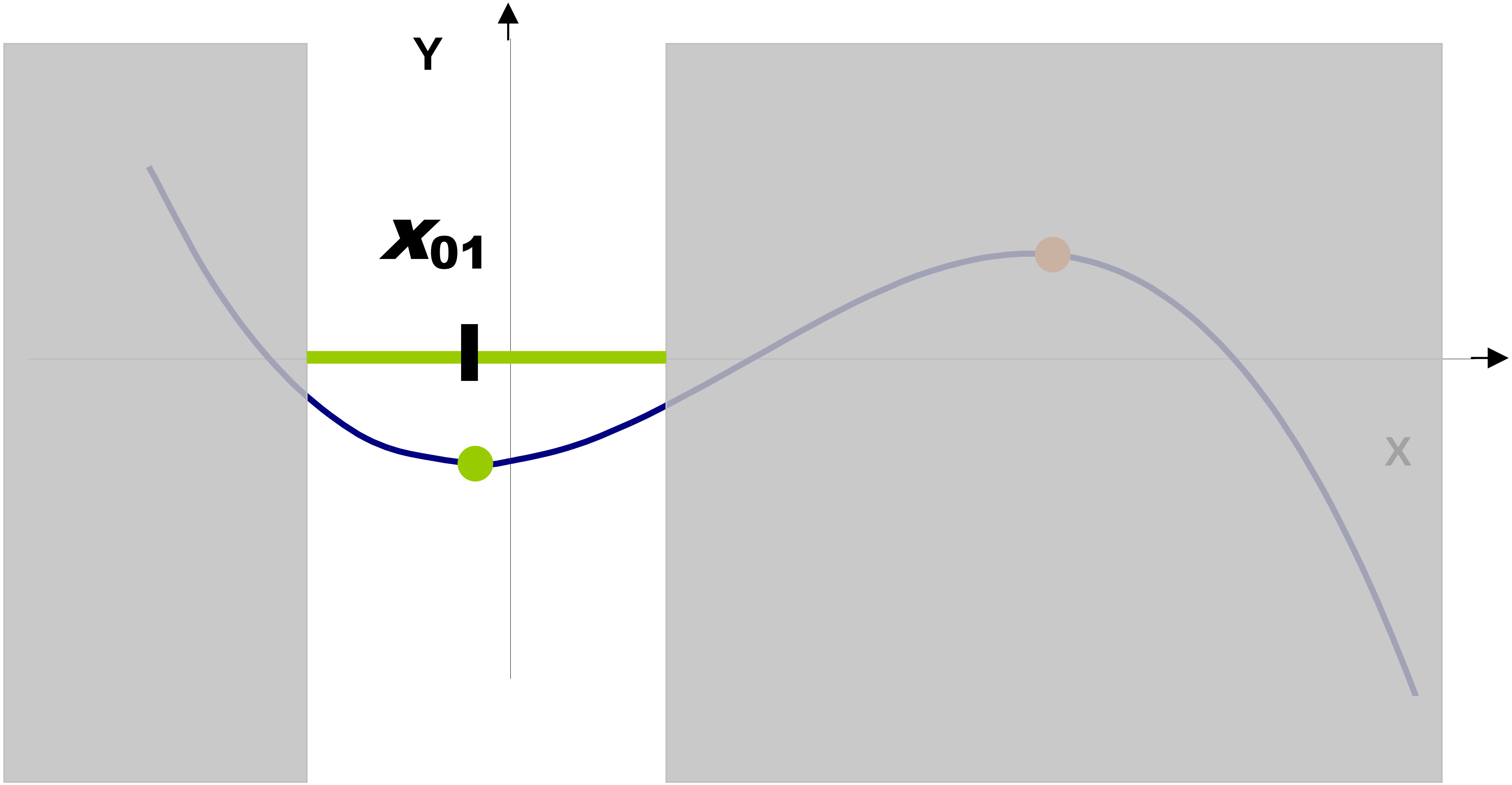

Maksimum lokalne

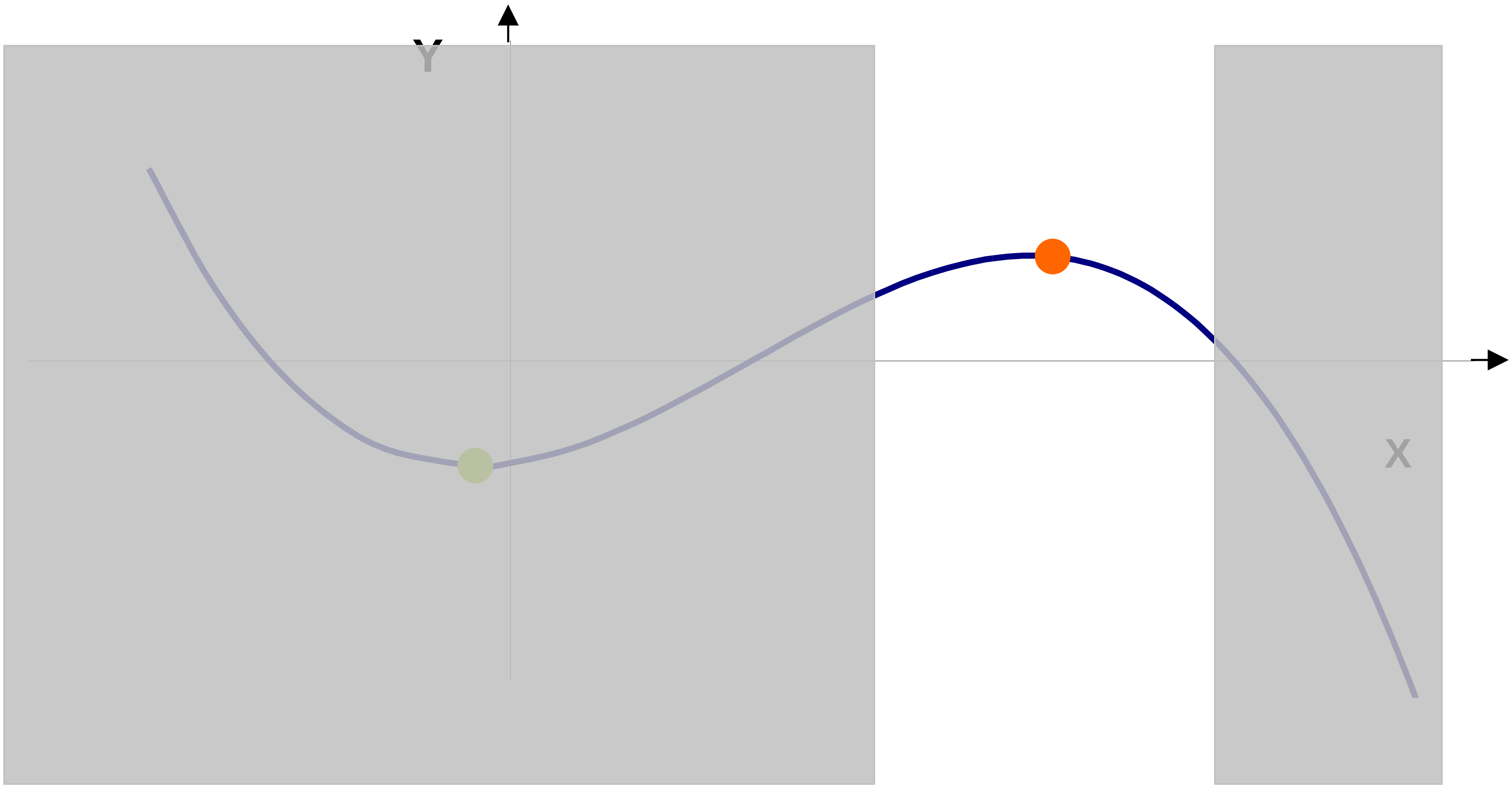

Maksimum lokalne cd.

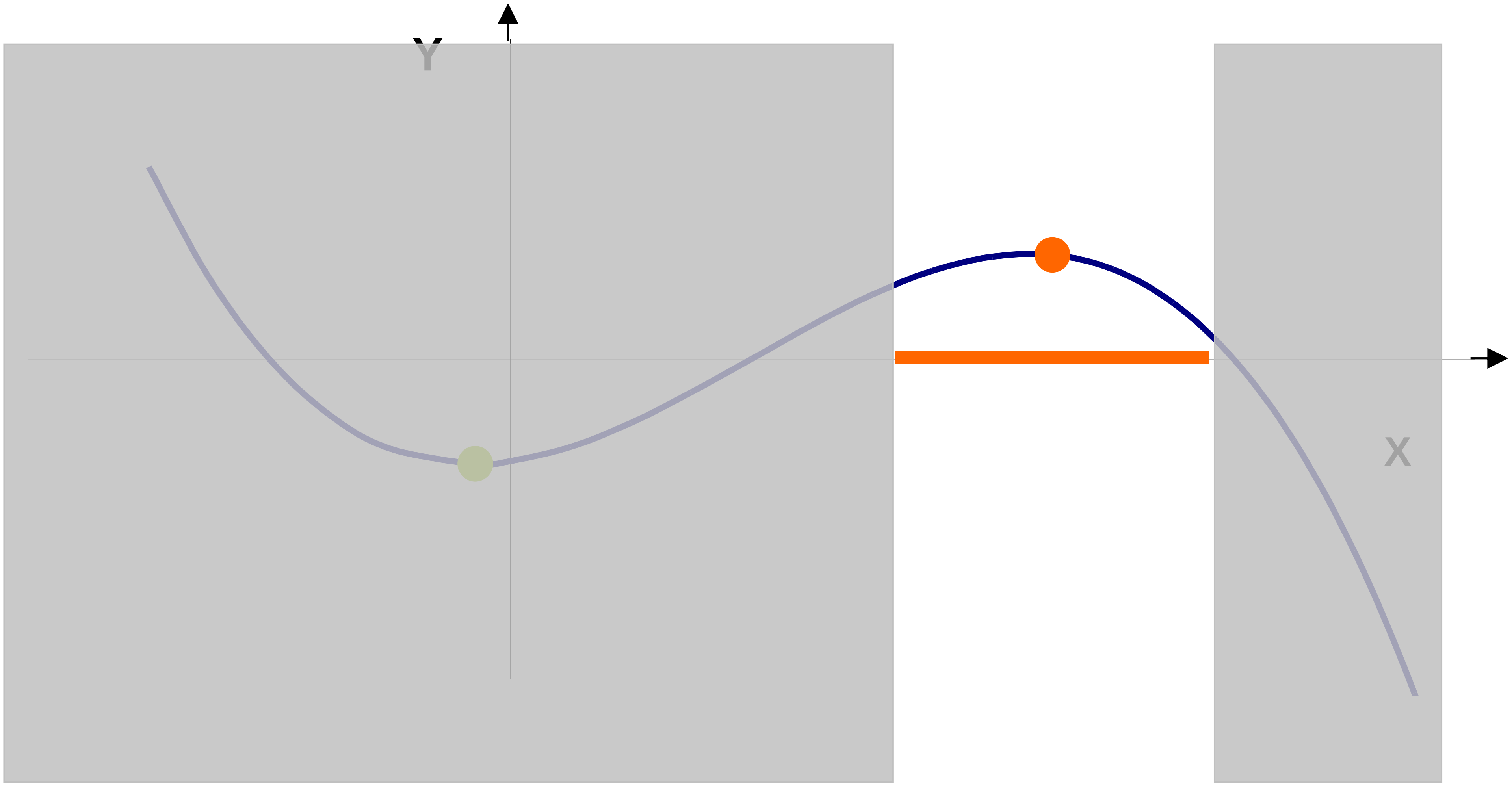

Maksimum lokalne cd.

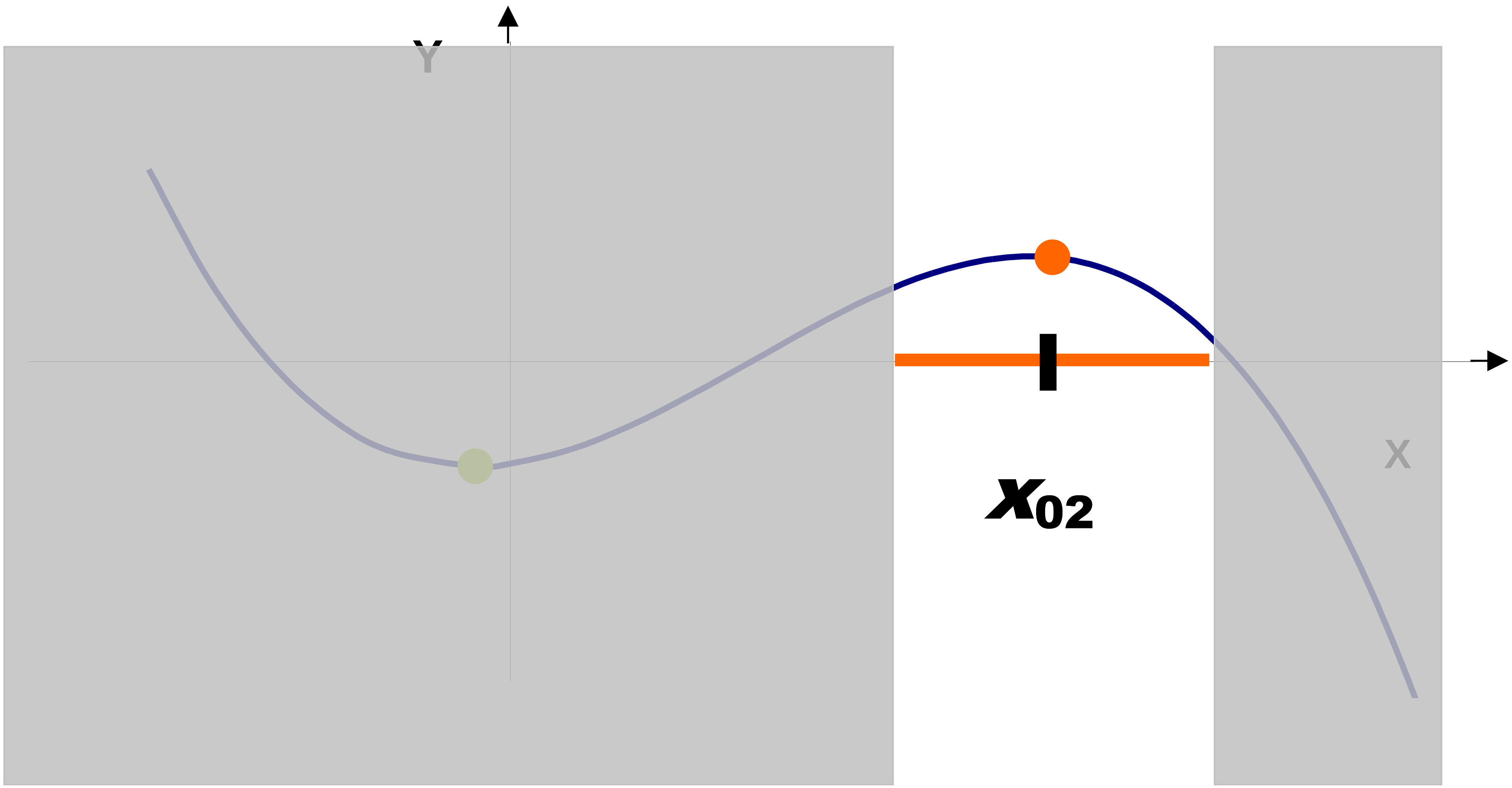

Ekstrema lokalne

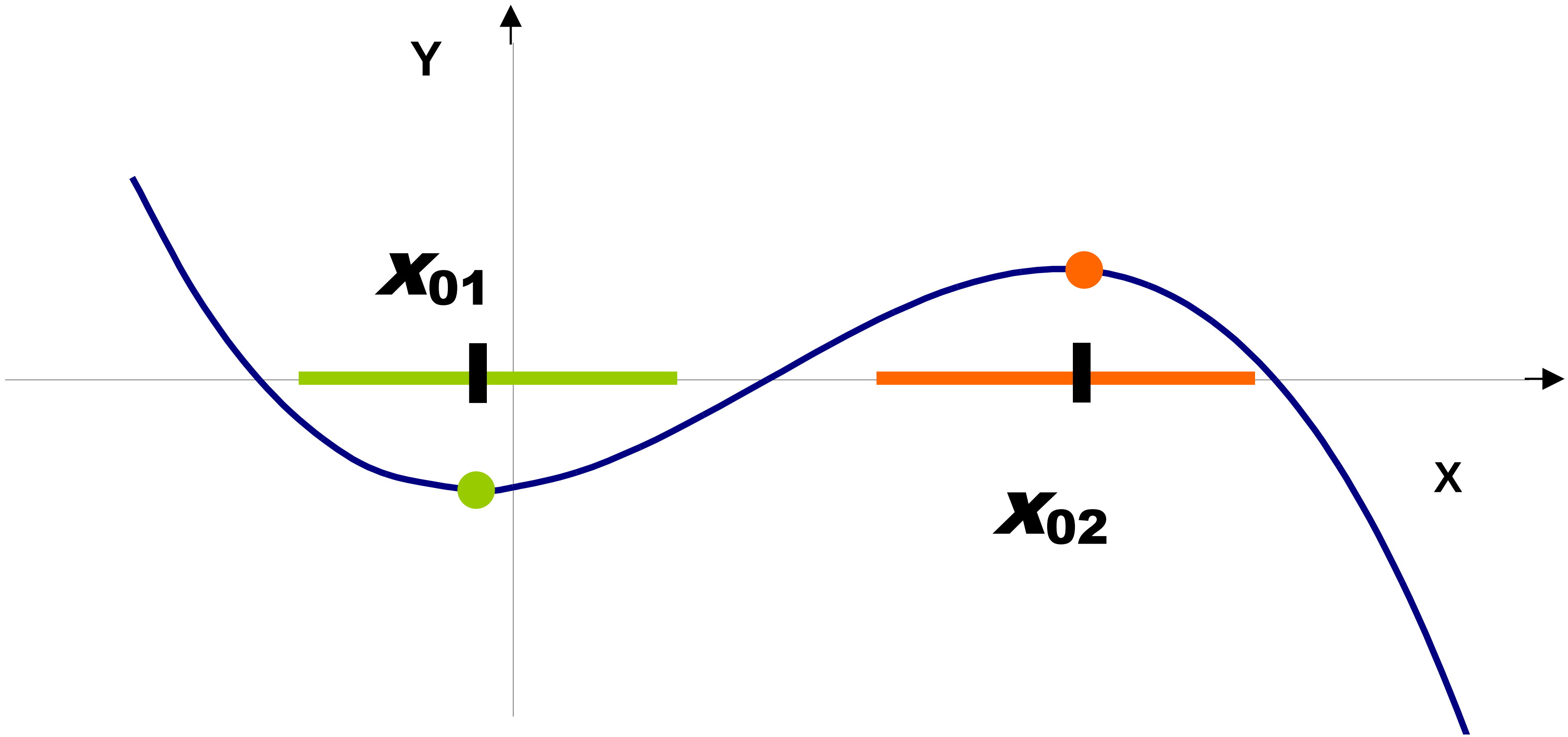

*Definicje ekstremów lokalnych

Funkcja $f:(a;b)\to R$ ma minimum lokalne w punkcie $x_0\in(a;b)$, gdy istnieje taki przedział $(x_0-r\,;\,x_0+r)$ zawarty w dziedzinie, że wartość $f(x_0)$ jest najmniejsza ze wszystkich wartości funkcji w tym przedziale.

Funkcja $f:(a;b)\to R$ ma maksimum lokalne w punkcie $x_0\in(a;b)$, gdy istnieje taki przedział $(x_0-r\,;\,x_0+r)$ zawarty w dziedzinie, że wartość $f(x_0)$ jest największa ze wszystkich wartości funkcji w tym przedziale.

Wykrywanie ekstremów lokalnych

Twierdzenie

Niech funkcja $f:(a;b)\rightarrow R$ będzie różniczkowalna na przedziale (a ; b). Jeśli f posiada ekstremum lokalne w punkcie $x_0 \in (a, b)$ to $f'(x_0) = 0$.

Wniosek z tw. 2

Warunek $f'(x_0) = 0$ jest warunkiem koniecznym istnienia ekstremum lokalnego w punkcie x_0. Nie jest jednak warunkiem dostatecznym.

Wykrywanie maksimum lokalnego

+ 0 -

znaki f'

a x_0 b

Wykrywanie maksimum lok. cd.

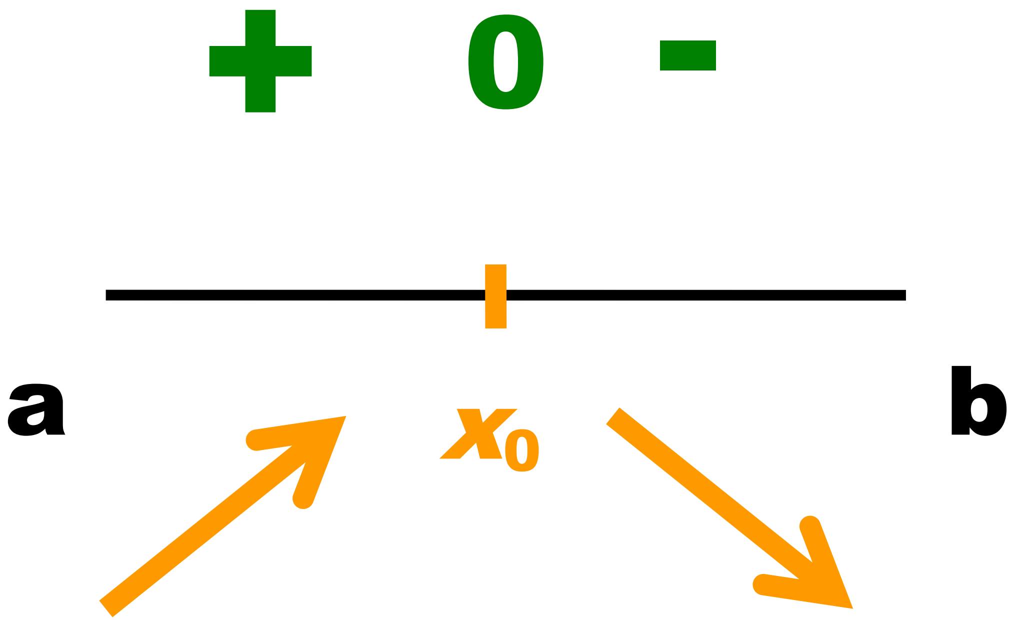

znaki f'

monotoniczność f

maksimum lokalne w x_0

Twierdzenie

Jeśli funkcja $f:(a,b)\to R$ jest różniczkowalna na przedziale (a,b) i dla pewnego $x_0\in(a,b)$ zachodzi $f'(x_0)=0$ oraz istnieje taki przedział $(x_0-r\,;\,x_0+r)$ należący do dziedziny, że dla $x\in(x_0-r, x_0)$ $f'(x)>0$ oraz dla $x\in(x_0, x_0+r)$ $f'(x) < 0$, to funkcja f ma w punkcie x_0 maksimum lokalne.

Wykrywanie minimum lokalnego

- 0 + znaki f'

a x_0 b

Wykrywanie minimum lok. cd.

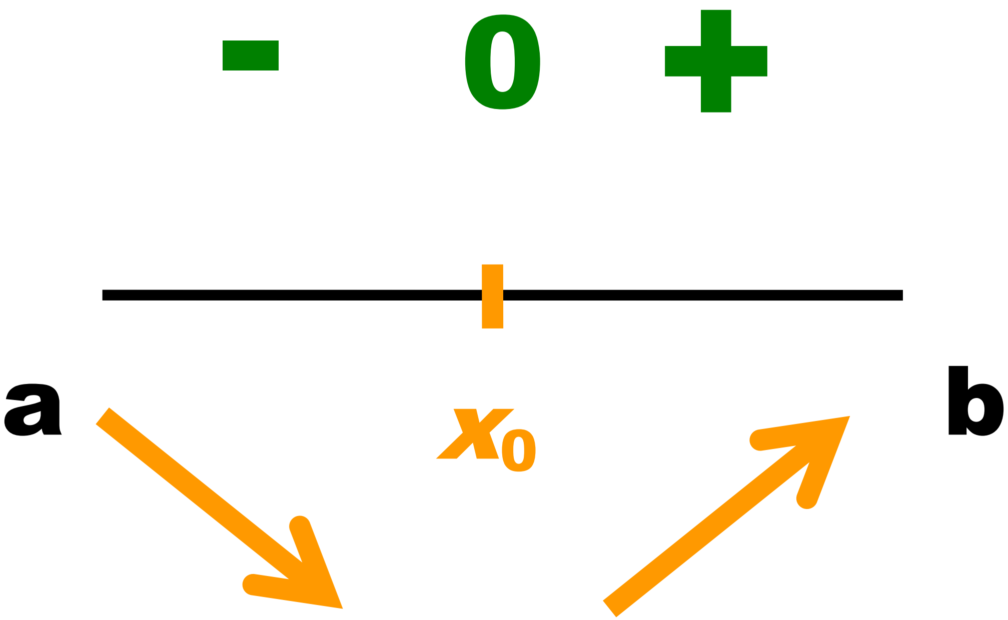

znaki f'

monotoniczność f

minimum lokalne w x_0

Twierdzenie

Jeśli funkcja $\mathbf{f:(a,b)\to R}$ jest różniczkowalna na przedziale (a,b) i dla pewnego $\mathbf{x_0 \in (a,b)}$ zachodzi $f'(x_0) = 0$ oraz istnieje taki przedział $(x_0 - r\ ;\ x_0 + r)$ należący do dziedziny, że dla $\mathbf{x \in (x_0 - r, x_0)}$ $f'(x)<0$ oraz dla $\mathbf{x \in (x_0, x_0 + r)}$ $f'(x) > 0$, to funkcja f ma w punkcie x_0 minimum lokalne.

Przykład

Zad. Wyznacz ekstrema lokalne funkcji

$$f(x) = \frac{x}{e^x}, \quad x \in R$$

Rozwiązanie

$$f'(x) = \left(\frac{x}{e^x}\right)' = \frac{1-x}{e^x}$$

$$f'(x) > 0 \Leftrightarrow x < 1$$

$$f'(x) < 0 \Leftrightarrow x > 1$$

$$f'(x) = 0 \Leftrightarrow x = 1$$

Odpowiedź

znaki f': + 0 -

monotoniczność f: ↗ $x_0=1$ ↘

maksimum lokalne

Funkcja $f(x)=\dfrac{x}{e^x}$ jest:

$$f\uparrow dla\, x<1, \quad f\downarrow dla\, x>1.$$

Dla x=1 przyjmuje maksimum lokalne o wartości

$$y_{\max} = f(1)=\frac{1}{e}.$$

Reguła de L'Hospitala

Tw 5. Jeśli w wyrażeniu $\lim\limits_{x \to x_0} \frac{f(x)}{g(x)}$, iloraz funkcji jest wyrażeniem nieoznaczonym typu $\left[\frac{0}{0}\right]$ lub $\left[\frac{\infty}{\infty}\right]$ oraz istnieje granica ilorazu pochodnych tych funkcji $\lim\limits_{x \to x_0} \frac{f'(x)}{g'(x)}$, to

$$\lim_{x \to x_0} \frac{f(x)}{g(x)} = \lim_{x \to x_0} \frac{f'(x)}{g'(x)}$$

Uwaga. Tw. 5 jest prawdziwe dla x_0 skończonych oraz dla $x_0 = \pm\infty$, a także dla granic jednostronnych.

Przykład

Zadanie. **Oblicz granicę**

$$\lim_{x \to +\infty} \frac{x}{e^x}$$

Przykład

Zadanie. Oblicz granicę

$$\lim_{x \to +\infty} \frac{x}{e^x}$$

Rozwiązanie

$$\lim_{x \to +\infty} \frac{x}{e^x} \overset{H}{=} \lim_{x \to +\infty} \frac{(x)'}{\left(e^x\right)'} = \lim_{x \to +\infty} \frac{1}{e^x} = 0$$

Badanie przebiegu zmienności

Badanie przebiegu zmienności

Zadanie. Dla funkcji danej wzorem $y = f(x)$ wyznacz:

1. dziedzinę
2. punkty wspólne wykresu z osiami OX, OY
3. granice oraz asymptoty
4. pochodną $f'(x)$ oraz przedziały monotoniczności i ekstrema lokalne
5. zestaw wyniki w tabeli
6. naszkicuj wykres

Przykład 1

Zadanie. Wykonaj badanie przebiegu zmienności funkcji

$$f(x) = \frac{2}{1+3e^{-x}}$$

Na tablicy

Przykład 1

Funkcja logistyczna

$$f(x) = \frac{2}{1+3e^{-x}}$$

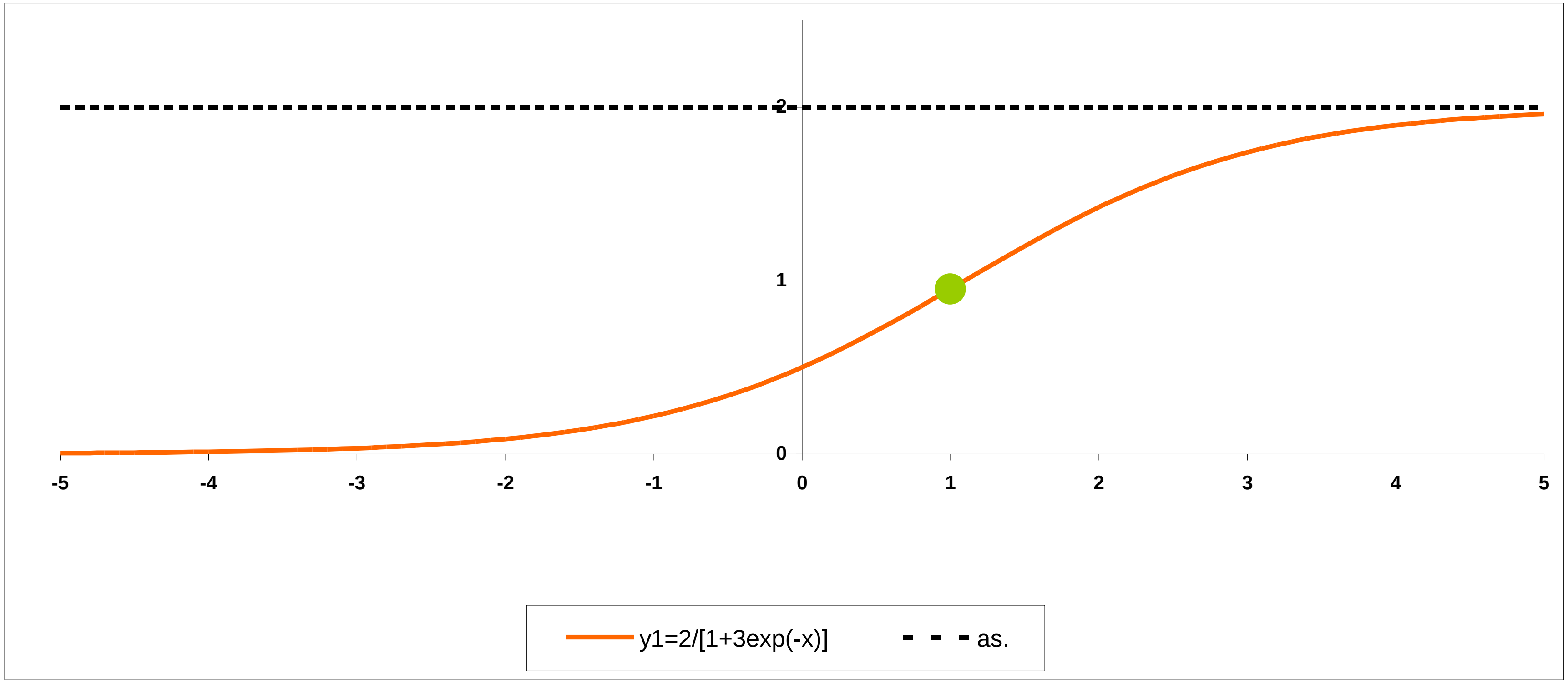

Przykład 2

Funkcja logistyczna

$$f(x)=\frac{a}{1+be^{-cx}}$$

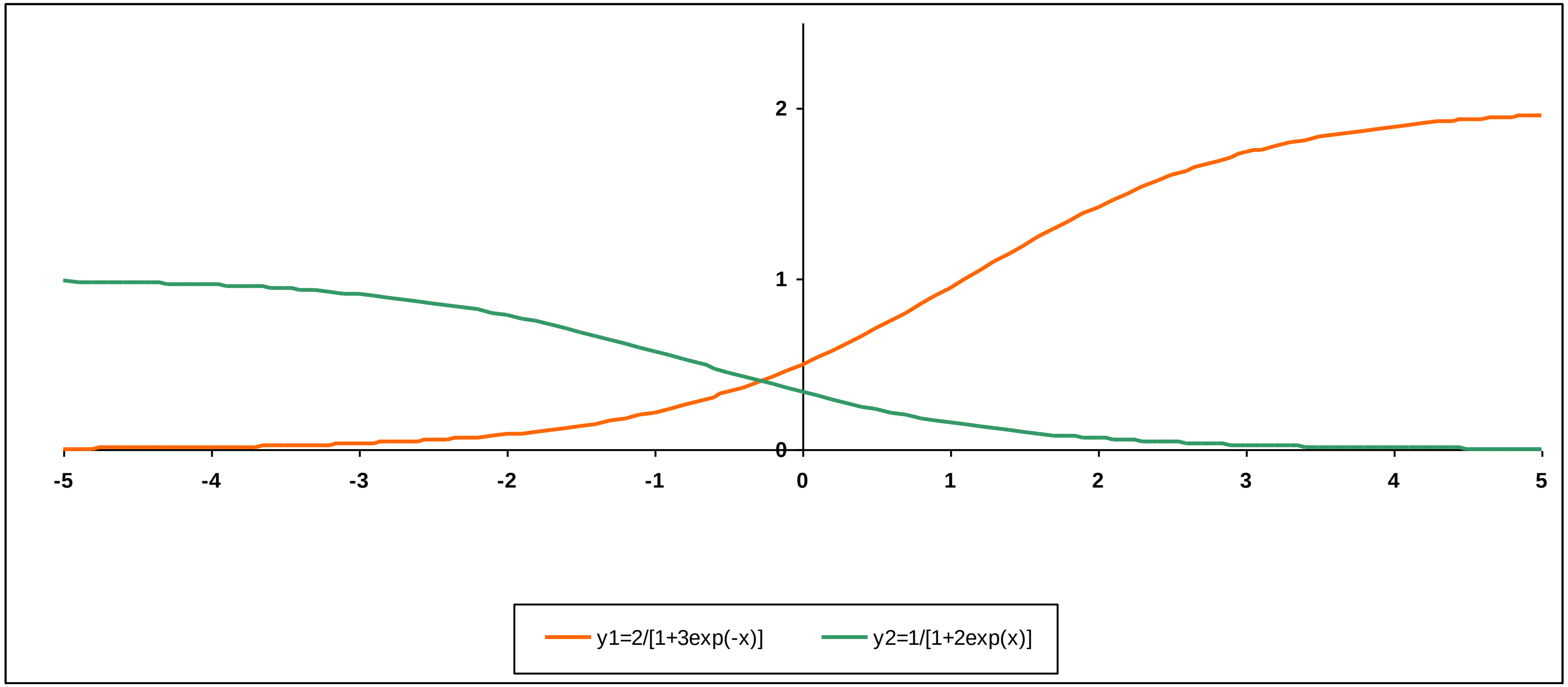

Przykład 3

<u>Zadanie</u>. Wykonaj badanie przebiegu zmienności funkcji

$$f(x) = \frac{x}{e^x}$$

1. Dziedzina

$$f(x) = \frac{x}{e^x}$$

$$D = R$$

2. Punkty wspólne z osiami

$$f(x) = \frac{x}{e^x}$$

z OX:

$$A(0, 0)$$

z OY:

ten sam

3. Granice i asymptoty

$$f(x)=\frac{x}{e^x}$$

$$\lim_{x\to+\infty}\frac{x}{e^x}\overset{H}{=}0$$

$$\lim_{x\to-\infty}\frac{x}{e^x}=-\infty$$

$y = 0$ as. pozioma prawostronna

4. Pochodna i wnioski

$$f(x) = \frac{x}{e^x}$$

$$f'(x) = \left(\frac{x}{e^x}\right)' = \frac{(1-x)}{e^x}$$

$$f'(x) > 0 \Leftrightarrow x < 1$$

$$f'(x) < 0 \Leftrightarrow x > 1$$

$$f'(x) = 0 \Leftrightarrow x = 1$$

4. Pochodna i wnioski cd.

znaki f': $+ \quad 0 \quad -$

monotoniczność f: $\nearrow \quad x_0=1 \quad \searrow$

maksimum lokalne

Funkcja $f(x) = \dfrac{x}{e^x}$ jest

$$f \uparrow \ dla \ x < 1, \quad f \downarrow \ dla \ x > 1,$$

dla x=1 przyjmuje maksimum lokalne

o wartości $y_{max} = f(1) = \dfrac{1}{e}$.

5. Tabela

x	$(-\infty ; 1)$	1	$(1 ; 2)$	2	$(2 ; +\infty)$
$f'(x)$	+	0	-	-	-
$f(x)$	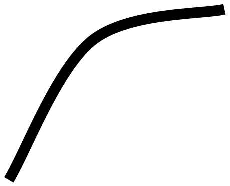 $-\infty$	y_{max} $=1/e$	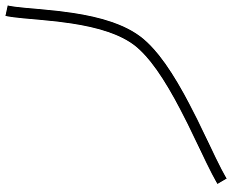	pp	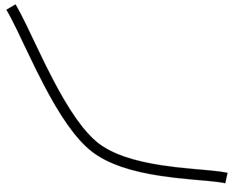 0

$y=0$ as. pion. prawostr.

6. Wykres